

ЩОДО КИТАЙСЬКИХ ОЦНОК І ПІДХОДІВ ДО КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Сьогодні Китай вже твердо увійшов у зображення світової спільноти, як країна, що має величезні досягнення в соціально-економічному розвитку, як один з найпотужніших чинників економічної глобалізації у світі. Амбіційні плани офіційного Пекіна стосовно досягнення Китаєм до середини ХХІ століття статусу великої держави, змусили китайське керівництво шукати власне місце в глобальному економічному порядку, здійснити розробку нової стратегії розвитку країни “виходу на захід”¹. Безумовно, що в цих умовах не можна було залишити також без уваги перегляду і зовнішньополітичних підходів Китаю, особливо у сфері безпеки, як до світового порядку взагалі, так і, зокрема, до регіональної політики.

Слід зазначити, що зовнішня політика КНР завжди визначалася правлячою Комуністичною партією Китаю, її керівництвом та, значною мірою, персонально першим керівником КПК. Як свідчить історія, загальні напрями і результати реалізації зовнішньополітичного курсу країни в той чи інший термін розвитку Китаю, як правило, висловлювалися в документах партійних з'їздів і сесій Всекитайських зборів народних представників. Конкретні зовнішньополітичні заходи обговорювалися і приймалися під час закритих нарад вищого керівництва країни, яке також визначало необхідність і ступінь поінформованості китайського суспільства та масштаби проведення відповідних пропагандистських кампаній. Саме невеличке курортне містечко Бейдайхе, що знаходиться поблизу Пекіна, приковувало увагу іноземних журналістів і дипломатів, куди наприкінці серпня-початку вересня напередодні проведення всекитайських форумів збиралося “на відпочинок” вузьке коло впливових партійних функціонерів і старих більшо-

ЛЕНСЬКИЙ П. С.,
здобувач

*Інститут світової
економіки і
міжнародних відносин
НАН України*

виків, які обговорювали найважливіші проблеми внутрішньої та зовнішньої політики.

Безперечно, як вважають практично усі китайські дослідники, основний внесок у становлення і розвиток китайської зовнішньої політики поклали перші керівники КНР Мао Цзедун, Чжоу Еньлай, Лю Шаоці. За визнанням більшості китайських джерел, політичну платформу та ідеологічне підґрунтя сучасного зовнішньополітичного курсу країни становила дипломатична ідеологія колишнього керівника Китаю Ден Сяопіна, “яка збагатила традиційний дипломатичний інструментарій, нові методи якого полягали в холодному та спокійному спостереженні, у обґрунтованому реагуванні, у зайнятті міцних позицій, у діях з урахуванням всіх обставин тощо”². Зазначені принципи зовнішньої політики більш яскраво відображені у відомій “формулі 24 ієрогліфи” Ден Сяопіна: “Холоднокровно спостерігати; стримано укріпляти хитливі позиції; перемагати труднощі; триматися в тіні і намагатися ні в чому себе не проявляти; бути здатним захищати свої незграбні погляди; ніколи не намагатися лідувати та завжди добиватися деяких результатів”.

Народившись на початку політики реформ і відкритості, проголошеної на 3-му пленумі ЦК КПК 11-го скликання в 1978 році, дипломатична ідеологія містила саме ці постулати, які в цілому поклали початок проведенню більш гнучкої та прагматичної зовнішньої політики.

З початку 80-х років на зовнішньополітичний курс КНР почали здійснювати дедалі значніший вплив внутрішньополітичні та соціально-економічні переміни, спрямовані на виконання завдань так званих “чотирьох модернізацій”, а також на формування реалістичного підходу китайського керівництва до проблем миру та роззброєння, інших глобальних проблем сучасності.

Положення про незалежність та самостійність зовнішньої політики було зафіксоване в новій конституції КНР, прийнятій 4 грудня 1982 р., основоположними моментами якої є такі:

- Китай незалежно та самостійно виробляє свою політичну позицію і політичний курс з усіх міжнародних питань; він не вступає ні в які союзи, і не встановлює жодних стратегічних відносин з великими державами чи блоками країн, виступає проти гегемонізму і політики сили;
- метою зовнішньої політики Китаю є захист миру в усьому світі та створення мирної міжнародної обстановки, яка би сприяла модернізації країни;
- Китай бажає розвивати відносини з усіма країнами на основі п’яти принципів мирного співіснування, а саме: взаємної поваги суверенітету і територіальної цілісності, взаємного ненападу, невтручання у внутрішні справи одне одного, рівності та взаємної вигоди, мирного співіснування;

- зміцнення солідарності та співробітництва з країнами “третього світу”, що розвиваються, розвиток добросусідських дружніх відносин з прикордонними країнами – такий наріжний камінь зовнішньої політики Китаю;
- Китай виступає за створення системи міжнародних відносин і нового міжнародного політичного та економічного устрою на основі п’яти принципів мирного співіснування³.

У роки правління Цзян Цземіня (1989-2002 рр.) суттєвих змін у концептуальних підходах до питань зовнішньої політики Китаю практично не відбулося. Зосереджуючи свої зусилля, головним чином, на вирішенні гострих внутрішньополітичних питань, запобіганні можливого розколу партії внаслідок жорсткої боротьби між “реформаторами”, прибічниками більш рішучого просування реформ, та “консерваторами”, прибічниками повернення до ідей Мао Цзедуну та висування на перше місце соціальних проблем, Цзян Цземінь у зовнішній політиці чітко дотримувався стратегічного курсу свого попередника Ден Сяопіна, розширив та конкретизував його окремі положення.

Так, оцінюючи міжнародну обстановку, Цзян Цземінь акцентував увагу на чотирьох поняттях: багатополлярність світу, економічна глобалізація, мир у всьому світі, загальний або спільний розвиток усіх держав. “У даний час світ знаходиться на історичній стадії величезних змін; період існування біполярної структури світу вже завершився; різноманітні сили знову розділяються і з’єднуються; світ розвивається саме в напрямку багатополлярності; формування нової структури буде складним процесом і носитиме тривалий характер”⁴.

Слід зазначити, що єдиного теоретичного трактату з питань зовнішньої політики на той час не існувало. Найбільш важливі висловлювання китайського керівника з цього приводу були надані в збірнику його творів “Цзян Цземінь про соціалізм з китайською специфікою”, що був виданий напередодні 16 з’їзду КПК в серпні 2002 року.

Однією з перших спроб створити концептуальний документ, який би регулював комплекс питань, пов’язаних із зовнішньою політикою та національною безпекою Китайської Народної Республіки, стала прийнята Держрадою КНР в грудні 2002 року так звана “Біла книга” – Національна оборона Китаю. Як зазначається в документі, міжнародний стан у сфері безпеки характеризується розвитком складних суперечливих тенденцій, серед яких виділяють рух до багатополлярного світу, економічну глобалізацію, посилення взаємодії та співпраці в антитерористичній боротьбі після подій 11 вересня 2001 року.

Слід зазначити, що, не зважаючи на загальний фундаментальний характер зазначеного документа, його автори не змогли уникнути ідеологізованих підходів до окремих міжнародних проблем. Так, китайська сторона, як і раніше,

звинувачує низку західних країн у спробах сформувати “іраціональний та несправедливий” світовий устрій, який в умовах глобалізації веде до збільшення розриву між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються. Серйозну стурбованість в Китаї викликає розвиток у міжнародних відносинах таких негативних тенденцій, як спроби послабити роль ООН у врегулюванні конфліктних ситуацій у світі, зміцнення і розширення військових блоків, використання різноманітних приводів типу “теорії гуманітарного втручання” або “переваги прав людини над суверенітетом” для посягань на суверенні права незалежних держав.

Таким чином, китайське керівництво опосередковано бере на себе все більшу відповідальність за долю світу. Ця тенденція ще більше підсилюється заявою про відсутність у Китаю поривання до гегемонії, яке КНР природно міг би і задекларувати в силу свого політичного та економічного положення у світі. Як зазначається у документі, “Китай виступає проти будь-яких форм та проявів тероризму, але в той же час відстоює створення нової концепції безпеки, за межами якої залишиться гегемоністична політика”⁵.

Згідно з положеннями вищезазначеної “Білої книги”, основними завданнями КНР в забезпеченні національної безпеки є:

1. Припинення сепаратизму і підтримка возз'єднання країни (мається на увазі вирішення Тайванської проблеми), протидія агресії, забезпечення державного суверенітету, територіальної цілісності, прав та інтересів на морі.
2. Забезпечення інтересів розвитку нації, створення умов для всебічного економічного та соціального розвитку, неухильного підвищення комплексної національної потужності.
3. Модернізація національної оборони відповідно до специфічних особливостей Китаю і світових тенденцій у військовій сфері в рамках політики погодженого розвитку військової та економічної сфер; підвищення оборонного потенціалу в умовах інформатизації військ.
4. Забезпечення прав та інтересів китайського народу у сферах політики, економіки і культури, припинення злочинної діяльності, підтримка громадського порядку і соціальної стабільності.
5. Здійснення незалежної зовнішньої політики миру і дотримувannya нової концепції у сфері безпеки, заснованої на взаємному довірі, взаємній вигоді, рівноправності.

Нове китайське керівництво “четвертого покоління” на чолі з Ху Цзіньтао опинилося в складних умовах необхідності кардинального перегляду старих ідеологізованих концепцій колишніх китайських керівників та розробки ново-

го зовнішньополітичного курсу. Протягом останніх років у державних та науково-дослідницьких установах країни розгорнута широкомасштабна кампанія щодо вивчення та пошуку нових концептуальних підходів до регулювання проблем міжнародної політики, насамперед, у сфері національної безпеки.

Найбільш цікавим, на мій погляд, документом з питань сучасної зовнішньої політики Китаю є наукова публікація професора Нанкінського політичного інституту Народно-визвольної армії Китаю (НВАК) Тан Гуанхуна “Різноманіття світу та нова ідея китайської дипломатії”, що була розтиражована провідними національними інформаційними агенціями Китаю “Сінхуа” і “Женьмінь жибао”. Враховуючи китайську специфіку, зазначений факт свідчить про надання висунутій у статті новій зовнішньополітичній концепції статусу державної, тому потребує більш детального розгляду.

Як вважає китайський дослідник, на сучасному етапі “роль китайської дипломатії виявляється в повазі до різноманіття світу, а її база та імпульс – корінні інтереси китайського народу та загальні інтереси народів усього світу”. У цьому контексті, “різноманіття світу” тлумачиться як окрема політологічна характеристика.

По-перше, “різноманіття світу” розглядається як об'єктивна форма існування країн світу, що залежить від їх географічних і кліматичних особливостей. У зв'язку з цим, “з розвитком людства у відповідності до загального порядку розвитку від нижчого до вищого, конкретні образи різних країн формувалися по-різному. Таким чином, існують різні суспільні формації в одному історичному періоді та в одній країні, також існують різні форми держав і різні ідеології в одній суспільній формації”. З огляду на це робиться висновок про те, що “моделі розвитку та шляхи суспільства є різноманітними та багатобарвними”.

По-друге, наголошується, що “різноманіття світу” через необхідність усунення неоднаковості та налагодження взаємообміну між народами є імпульсом розвитку світу. “Лише тоді, коли різні цивілізації спільно розвиваються в конкуренції, взаємному залученні та поєднанні, вони можуть стати імпульсом розвитку усього людства”⁶.

Виходячи з цього розуміння світоустрою, наголошується на тому, що китайська дипломатія повинна дотримуватися наступних принципів:

- захист інтересів китайських громадян за кордоном;
- повага суверенітету держав;
- демократизація міжнародних відносин;
- активна участь у багатосторонніх урядових і неурядових переговорних процесах (“багатостороння дипломатія”);
- мирне співіснування;
- досягнення консенсусу шляхом консультацій;
- ефективне стимулювання безпеки та розвиток діалогу;

- спільні зусилля для створення міжнародної кон'юнктури;
- боротьба проти гегемонії та політики сили в будь-якому вигляді та ін.

У цьому контексті ставиться довготермінова мета – створення нового світового політичного та економічного порядку, а саме “лише при створенні нового порядку можна досягнути стабільності, а лише при досягненні стабільності розвиватися”⁷.

Більш чітко та конкретно пояснення нового світоустрою можна знайти в доповідях і виступах китайських керівників, що схематично відображається наступним чином: мета – загальне процвітання, спосіб – діалог і співпраця, гарантії – загальновизнані закони та звичаї; базис – збалансований розвиток; рушійна сила – взаємна безпека. При цьому “процес формування нового міжнародного порядку є процесом створення гармонічного світу”.

Треба відзначити, що в дипломатичній стратегії КНР просування моделі різноманіття розвитку, демократизації міжнародних відносин і створення гармонічного світу є взаємопов'язаним цілим. Як вважають китайські дослідники, взаємодоповнення, що породжене різноманіттям світу та взаємозалежність міжнародних відносин закладають фундамент для створення гармонічного світу. У цьому цілому “гармонічний світ” є кінцевою метою, а “різноманіття” і “демократизація” є засобом і шляхом створення “гармонічного світу”.

За китайською фразеологією, суть нового міжнародного порядку міститься в тому, що “всі країни повинні вірити одна одній, спільно захищати стабільність, створювати концепцію безпеки на основі взаємодовіри, взаємної вигоди і рівності, вирішувати конфлікти шляхом діалогу та співпраці, а не шляхом сили зброї”⁸.

Виступаючи за “демократизацію та справедливість” у міжнародних відносинах, Пекін, насамперед, має на увазі наступне:

1. зберігання різноманіття світу та безліч моделей розвитку країн;
2. вирішення політичних проблем шляхом консультацій;
3. економічне співробітництво, спільний розвиток та взаємне цивілізаційне і культурне збагачення;
4. неухильне дотримання та повага суверенітету.

Усе зазначене чітко уписується в концепцію “формуєчої багатополарності”, що підтримується та пропагується Росією та КНР з метою “стримання гегемоністських спрямувань” США, як головного потенційного супротивника Китаю.

У рамках глобальної стратегії, що формується, Пекін визначає відповідні пріоритети: забезпечення сприятливих умов для проведення китайських реформ, підтримка мирних відносин з світовими лідерами, нормалізація стосунків з сусідами. З огляду на це, відзначається збільшений реалізм зовнішньополітичного курсу КНР, який цілком відповідає проголошеному на 4-му пленумі ЦК КПК 16-го скликання принципу “дивитися на світ широко розплющеними очима”⁹. У цьому контексті показовою є як загальна лінія Китаю на розвиток добросусідських відносин зі всіма довколишніми державами, так і його прагнення у стислі терміни знайти вирішення спірних проблем або, як мінімум, зняти гостроту навколо них. Наприклад, остаточне вирішення питання про лінію проходження відносин КНР з Індією та Росією, спокійний підхід Пекіна до проблеми територіальних суперечок в акваторії Південно-Китайського моря. Суто в дусі реалізму витримані й нинішні відносини Китаю з США – Пекін не шукає конфронтації і готовий як до розумних компромісів, так і, у разі потреби, до жорсткого захисту своїх світових позицій і національних інтересів.

По суті, Китай все більш чітко позиціонує себе не як чисто азіатську, регіональну, але й у багатьох відношеннях як глобальну державу. Це виявилось в інтенсифікації контактів Пекіна з політичною “вісімкою” і “економічною” сімкою, від яких він раніше ухилявся. Примітна в цьому плані і надзвичайно активна позиція КНР з питань реформи Ради безпеки і вдосконалення діяльності ООН у цілому. Також вочевидь і прагнення КНР стати неформальним лідером країн, що розвиваються, – якщо не єдиним, то, як мінімум, одним з головних.

В основі сучасних підходів китайських керівників до визначення зовнішньополітичних пріоритетів лежить прагматичне відношення до глобалізації. Але китайський підхід до глобалізації носить подвійний характер і ґрунтується на принципі розділення політики та економіки. З одного боку, Китай намагається використати можливості глобалізації в інтересах реформ, з іншого – забезпечити від її загроз для китайської економіки та соціально-політичної стабільності.

У цілому, необхідно відзначити, що сучасна зовнішня політика Китаю, яка напряму пов'язана з внутрішньополітичним і економічним розвитком країни, знаходиться у процесі реформування та модернізації. Безпрецедентний економічний зріст Китаю і далі стимулюватиме нові зовнішньополітичні пріоритети та геополітичні амбіції Пекіна.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Доповідь Голови КНР Цзян Цземіня на 3-й сесії ВЗНП 9-го скликання. Матеріали сесії. Кит. мовою – Пекін: Держрада КНР, 2000.
- ² Зовнішня політика Китаю-2004. Біла книга. Кит. мовою – Пекін: Держрада КНР, 2004.
- ³ Конституція Китайської Народної Республіки. Кит. мовою – Пекін: Держрада КНР, 2002.
- ⁴ Цзян Цземінь про соціалізм з китайською специфікою. Збірник творів у 3-х т. Складений Канцелярією ЦК КПК з вивчення документів. Кит. мовою. – Пекін, Видавництво “Чжун’ян венсянь чубаньше”, 2002, серпень.
- ⁵ Національна оборона Китаю. Біла книга. Кит. мовою – Пекін: Держрада КНР, 2002.
- ⁶ Тан Гуанхун. Різноманітність світу та нова ідея китайської дипломатії. Кит. мовою // Журнал “Вивчення міжнародних проблем”. – Пекін, 2005. – №5. – С. 22-27.
- ⁷ Там само.
- ⁸ Там само.
- ⁹ Матеріали 4-го Пленуму ЦК КПК. Кит. мовою – Пекін: Держрада КНР, 2005.

Надійшла до редакції 14.04.2008